

TƯỚC QUYỀN CỦA CHA MẸ - VẤN ĐỀ PHÁP LÝ CẦN ĐẶT RA TRONG PHÁP LUẬT VỀ HÔN NHÂN VÀ GIA ĐÌNH Ở VIỆT NAM

● NGUYỄN THỊ PHƯƠNG THẢO

TÓM TẮT:

Tước quyền của cha mẹ là một biện pháp được Nhà nước áp dụng nhằm bảo vệ trẻ em khỏi những hành vi gây tổn hại nghiêm trọng đến tính mạng, sức khỏe, tinh thần do chính cha mẹ của trẻ gây ra. Mặc dù vấn đề này đã được quy định trong pháp luật nhiều quốc gia nhưng chưa từng được ghi nhận trong pháp luật Việt Nam. Bài viết phân tích quy định của pháp luật một số quốc gia về tước quyền của cha mẹ, cũng như chỉ ra sự cần thiết phải ghi nhận vấn đề này trong pháp luật Việt Nam hiện nay.

Từ khóa: tước quyền, hôn nhân và gia đình, pháp lý.

1. Khái niệm “Tước quyền của cha mẹ”

Quyền của cha mẹ là một quyền tự nhiên được trao cho những người đã có công trong việc sinh thành, chăm sóc và nuôi dưỡng con cái của mình. Quyền của cha mẹ không chỉ thể hiện ở khía cạnh quyền đối với con cái mà gắn liền với đó là trách nhiệm và nghĩa vụ. Trong đó, đảm bảo cho con được sống trong môi trường gia đình an toàn, lành mạnh, được chăm sóc và nuôi dưỡng đầy đủ là trách nhiệm của người cha, người mẹ không chỉ về yếu tố đạo đức, về quan hệ huyết thống mà còn là nghĩa vụ về mặt pháp lý. Khoản 1 Điều 18 Công ước quốc tế về quyền trẻ em quy định “Các Quốc gia thành viên phải có những cố gắng cao nhất để bảo đảm việc thừa nhận nguyên tắc là cả cha và mẹ đều có trách nhiệm chung trong việc nuôi dưỡng và sự phát triển của con cái.” Điều này đã được cụ thể hóa trong pháp luật của các quốc gia, theo đó, pháp luật quy định cụ thể các quyền và nghĩa vụ của cha mẹ đối với con cái của mình.

Như vậy, quyền của cha mẹ có thể hiểu là tổng hợp các quyền và nghĩa vụ được trao cho cha mẹ với mục đích vì lợi ích của con cái.

Thương yêu, chăm sóc và nuôi dưỡng dường như là một điều tất yếu, hiển nhiên, bất kỳ cha mẹ nào đều phải làm đối với người con của mình. Tuy nhiên, thực tế không phải lúc nào cũng như vậy. Tình trạng trẻ em bị bỏ rơi, ko được quan tâm chăm sóc, bị ngược đãi, bạo hành, lạm dụng bởi chính những người cha, người mẹ hoặc có sự đồng thuận của cha, mẹ đã không còn quá xa lạ. Điều này đã gây ra những tổn thương nghiêm trọng về mặt tâm lý và sức khỏe đối với trẻ em. Vì vậy, quyền của cha mẹ dường như là một quyền đương nhiên và không thể chấm dứt, nhưng trong một số trường hợp đặc biệt, quyền này vẫn có thể bị tước bỏ theo quyết định của cơ quan nhà nước có thẩm quyền. Việc tước bỏ quyền của cha mẹ đồng nghĩa với việc người bị tước bỏ quyền sẽ không còn được thực hiện các quyền và nghĩa vụ vốn có thuộc về cha mẹ

đối với con cái của mình như quyền chăm sóc và nuôi dưỡng, quyền quản lý, quyết định các vấn đề liên quan đến con cái của họ, quyền thừa kế...

Hiện nay, vấn đề về tước quyền của cha mẹ đã được quy định trong pháp luật của một số quốc gia nhưng chưa có khái niệm nào được đưa ra. Tuy nhiên, xuất phát từ các quy định của pháp luật ở các quốc gia có thể hiểu tước quyền của cha mẹ là một biện pháp được Nhà nước áp dụng nhằm bảo vệ trẻ em bằng việc thu hồi tạm thời hoặc vĩnh viễn các quyền và nghĩa vụ của cha mẹ đối với con trong trường hợp cha mẹ có những hành vi gây tổn hại hoặc ảnh hưởng nghiêm trọng đến sức khỏe, tính mạng hoặc tinh thần của con cái.

Như vậy, tước quyền của cha mẹ vừa một hình thức bảo vệ trẻ em, giúp trẻ thoát khỏi những hành vi gây tổn thương hoặc ảnh hưởng nghiêm trọng đến sức khỏe, tính mạng, tinh thần do chính cha mẹ của họ gây ra, đồng thời đây cũng là một biện pháp trừng phạt đối với cha mẹ, vì họ đã không thực hiện đúng nghĩa vụ mà họ phải thực hiện đối với con cái của mình.

2. Pháp luật một số quốc gia về tước quyền của cha mẹ

2.1. Pháp luật của Cộng hòa Liên bang Nga

Theo Bộ luật Gia đình của Cộng hòa Liên bang Nga 1995 (sửa đổi, bổ sung năm 2023), cha mẹ có thể bị tước quyền làm cha mẹ trong các trường hợp sau: (i) trốn tránh việc thực hiện trách nhiệm của cha mẹ, bao gồm cả việc trốn tránh nghĩa vụ cấp dưỡng nuôi con một cách cố ý; (ii) từ chối đưa con từ bệnh viện phụ sản hoặc tổ chức y tế, tổ chức giáo dục, tổ chức dịch vụ xã hội hoặc tổ chức tương tự khác mà không có lý do chính đáng; (iii) lạm dụng quyền làm cha mẹ của họ; (iv) đối xử tàn nhẫn với trẻ em, bao gồm cả bạo lực về thể chất hoặc tinh thần và tấn công tình dục trẻ em; (v) là bệnh nhân nghiện rượu hoặc nghiện ma túy; (vi) đã phạm tội cố ý xâm phạm tính mạng hoặc sức khỏe của con cái họ, cha/mẹ khác của đứa trẻ, vợ/chồng, kể cả người không phải là cha mẹ của đứa trẻ, hoặc xâm phạm tính mạng hoặc sức khỏe của một thành viên khác trong gia đình. [2; Điều 69]

Hậu quả pháp lý của việc tước quyền của cha mẹ chính là việc cha mẹ sẽ mất đi mọi quyền của cha mẹ đối với con, kể cả quyền được cấp dưỡng từ con, quyền được hưởng các quyền lợi và phúc

lợi mà Nhà nước quy định đối với công dân có con. Việc tước quyền của cha mẹ không làm thay đổi nghĩa vụ cấp dưỡng cho con của cha mẹ. Việc tiếp tục sống chung của trẻ em với cha mẹ (một trong số họ) bị tước quyền của cha mẹ được Tòa án quyết định theo cách thức được quy định bởi luật Nhà ở. Trẻ em mà cha mẹ (một trong số họ) bị tước quyền của cha mẹ vẫn có quyền sở hữu và quyền sử dụng đối với chỗ ở; đồng thời vẫn giữ các quyền tài sản dựa trên mối quan hệ với cha mẹ và những người thân thích khác, kể cả quyền nhận tài sản thừa kế. Việc nhận nuôi con nuôi trong trường hợp cha mẹ (một trong số họ) bị tước quyền của cha mẹ được phép không sớm hơn 6 tháng, kể từ ngày có quyết định của Tòa án về việc tước quyền của cha mẹ [2; Điều 71]

Quyền của cha mẹ vẫn có thể khôi phục theo yêu cầu của cha, mẹ bị tước quyền trong trường hợp họ đã có thay đổi hành vi, lối sống và thái độ đối với việc nuôi dạy con cái. Đồng thời với việc cha mẹ (một trong số họ) có đơn xin khôi phục quyền của cha mẹ có thể xem xét yêu cầu trả lại con cho cha mẹ (một trong số họ). Tuy nhiên, Tòa án có quyền căn cứ vào ý kiến của trẻ em từ chối giải quyết yêu cầu của cha mẹ (một trong số họ) về việc khôi phục quyền của cha mẹ, nếu việc khôi phục quyền của cha mẹ trái với lợi ích của con. Bên cạnh đó, việc khôi phục quyền của cha mẹ đối với con đủ 10 tuổi trở lên chỉ được thực hiện với sự đồng ý của người con đó. Mặt khác, quyền của cha mẹ không được khôi phục nếu đứa trẻ đã được nhận làm con nuôi và việc nhận nuôi chưa bị hủy bỏ. [2; Điều 72]

2.2. Pháp luật của Cộng hòa Pháp

Tương tự, Bộ luật Dân sự của Cộng hòa Pháp cũng có các quy định về tước quyền của cha mẹ khi có một trong các căn cứ sau: [1; Điều 378]

(i) Quyền của cha mẹ hoặc việc thực thi quyền của cha mẹ có thể bị tước bỏ hoàn toàn bằng quyết định của bản án hình sự của người cha, người mẹ bị kết án, với tư cách là tác giả, đồng tác giả hoặc đồng phạm của một tội ác hoặc hành vi sai trái đối với người con của họ; với tư cách là đồng tác giả hoặc đồng phạm của một tội ác hoặc hành vi phạm tội do con họ thực hiện, hoặc với tư cách là tác giả, đồng tác giả hoặc đồng phạm của một tội ác hoặc hành vi phạm tội chống lại người cha/mẹ kia [1; Điều 378].

(ii) Quyền của cha mẹ có thể bị tước bỏ hoàn toàn mà không bị kết án hình sự đối với những người cha và mẹ do ngược đãi, thường xuyên sử dụng quá nhiều đồ uống có cồn hoặc ma túy hoặc do hành vi sai trái hoặc hành vi phạm tội, đặc biệt khi đứa trẻ chứng kiến áp lực hoặc bạo lực, có tính chất thể chất hoặc tâm lý, do cha hoặc mẹ gây ra cho người kia, do thiếu sự quan tâm hoặc thiếu định hướng, gây nguy hiểm cho sự an toàn, sức khỏe hoặc đạo đức của đứa trẻ. [1; Điều 378-1]

Hậu quả pháp lý của việc tước quyền của cha mẹ là cha mẹ bị thu hồi toàn bộ các quyền nhân thân và tài sản liên quan đến quyền làm cha mẹ. Đồng thời, Tòa án có thể ra phán quyết về việc thay đổi họ tên của đứa trẻ, tùy thuộc vào sự đồng ý của đứa trẻ nếu đứa trẻ trên 13 tuổi [1; Điều 380-1]. Bằng việc tuyên bố thu hồi quyền làm cha mẹ hoặc việc thực hiện quyền làm cha mẹ hoặc quyền nuôi con, tòa án chỉ định một bên thứ ba nếu người cha/mẹ kia đã chết hoặc nếu người đó không thực hiện được quyền làm cha mẹ, chịu trách nhiệm thực hiện quyền giám hộ hoặc giao đứa trẻ cho cơ sở phúc lợi trẻ em của Bộ [1; Điều 380]

Những người cha mẹ đã bị tước bỏ hoàn toàn quyền của cha mẹ, có thể theo yêu cầu được khôi phục lại quyền của cha mẹ. Yêu cầu khôi phục chỉ có thể được đưa ra sớm nhất là một năm sau khi phán quyết tuyên bố việc tước quyền của cha mẹ; trong trường hợp bị từ chối, chỉ có thể được gia hạn sau khoảng thời gian một năm nữa. Yêu cầu không được chấp nhận nếu trước khi nộp đơn yêu cầu, đứa trẻ đã được cho làm con nuôi [1; Điều 381].

2.3. Pháp luật của Nhật Bản

Bộ luật Dân sự của Nhật Bản quy định, trong trường hợp cha, mẹ có hành vi ngược đãi, ác ý bỏ rơi hoặc việc cha, mẹ thực hiện quyền làm cha, mẹ hết sức khó khăn hoặc không phù hợp, gây tổn hại nghiêm trọng đến lợi ích của con thì tòa án gia đình sẽ xét xử theo yêu cầu của người thân thích của trẻ, người giám hộ của trẻ vị thành niên hoặc công tố viên, có thể đưa ra phán quyết về việc mất quyền làm cha mẹ đối với cha hoặc mẹ. Tuy nhiên, điều này không áp dụng nếu nguyên nhân dự kiến sẽ biến mất trong vòng 2 năm [3; điều 834].

Khi những nguyên nhân được quy định tại Điều 834 không còn nữa, tòa án gia đình sẽ theo yêu

cầu của người đó hoặc người thân của họ, ra phán quyết về việc tước quyền của cha mẹ bị hủy bỏ [3; Điều 836].

3. Pháp luật Việt Nam về tước quyền của cha mẹ

Nội dung về tước quyền của cha mẹ đã được quy định từ khá lâu trong pháp luật nhiều quốc gia, nhưng ở Việt Nam vẫn chưa được đề cập tới. Kể từ thời điểm Luật Hôn nhân và Gia đình năm 1959 có hiệu lực đến Luật Hôn nhân và Gia đình năm 2014, pháp luật chỉ ghi nhận việc hạn chế quyền của cha mẹ đối với con chưa thành niên. Theo đó, cha mẹ sẽ bị hạn chế quyền đối với con chưa thành niên trong các trường hợp sau [4; Điều 85]:

(i) Bị kết án về một trong các tội xâm phạm tính mạng, sức khỏe, nhân phẩm, danh dự của con với lỗi cố ý hoặc có hành vi vi phạm nghiêm trọng nghĩa vụ trông nom, chăm sóc, nuôi dưỡng, giáo dục con;

(ii) Phá sản tài sản của con;

(iii) Có lối sống đồi trụy;

(iv) Xúi giục, ép buộc con làm những việc trái pháp luật, trái đạo đức xã hội.

Có thể thấy, các căn cứ hạn chế quyền của cha mẹ đối với con chưa thành niên theo pháp luật Việt Nam có nhiều điểm tương đồng so với căn cứ tước quyền của cha mẹ theo pháp luật một số quốc gia. Các hành vi như bỏ rơi, bạo hành, hay xâm hại tình dục đối với con đều có thể dẫn đến việc hạn chế cũng như tước quyền của cha mẹ. Tuy nhiên, hậu quả pháp lý lại khác nhau. Theo khoản 2 Điều 85 Luật Hôn nhân và Gia đình năm 2014, căn cứ vào từng trường hợp cụ thể, Tòa án có thể tự mình hoặc theo yêu cầu của cá nhân, cơ quan, tổ chức quy định tại Điều 86 của Luật này ra quyết định không cho cha, mẹ trông nom, chăm sóc, giáo dục con, quản lý tài sản riêng của con hoặc đại diện theo pháp luật cho con trong thời hạn từ 01 năm đến 05 năm. Tòa án có thể xem xét việc rút ngắn thời hạn này. Như vậy, việc hạn chế quyền của cha mẹ đối với con chưa thành niên theo pháp luật Việt Nam không làm mất đi các quyền của cha mẹ đối với con mà chỉ hạn chế một số quyền như quyền trông nom, chăm sóc, giáo dục con; quyền quản lý tài sản riêng của con; đại diện theo pháp luật của con. Bên cạnh đó, các quyền này chỉ bị hạn chế trong một khoảng thời

gian xác định. Hết thời hạn bị hạn chế, quyền của cha mẹ sẽ tự động được khôi phục mà không phải thông qua bất kỳ thủ tục tố tụng nào khác. Trong khi đó, việc tước quyền của cha mẹ đồng nghĩa với việc sẽ bị Nhà nước thu hồi các quyền vốn có của cha mẹ. Mặc dù quyền của cha mẹ vẫn có thể khôi phục nhưng phải thông qua thủ tục tố tụng và khi đảm bảo các điều kiện nhất định như chứng minh được có sự thay đổi trong hành vi, lối sống, thái độ... cũng như phải có sự đồng ý của con nếu con đạt một độ tuổi nhất định.

Điều này cho thấy, so với việc hạn chế của quyền của cha mẹ, tước quyền của cha mẹ là một hình thức bảo vệ trẻ em cao hơn cũng như biện pháp mang tính nghiêm khắc hơn đối với cha mẹ vi phạm. Ở một số quốc gia, hạn chế quyền của cha mẹ là một biện pháp tạm thời mang tính chất phòng ngừa, đề phòng và chỉ áp dụng nếu việc để đứa trẻ tiếp tục ở với cha mẹ là nguy hiểm cho trẻ kể cả trong trường hợp việc không thể thực hiện đúng các quyền của cha mẹ không phải do lỗi của họ (do bệnh tâm thần hoặc bệnh nghiêm trọng khác) và lý do dẫn đến hành vi vi phạm không đủ căn cứ để tước quyền của cha mẹ [1; Điều 73]. Việc áp dụng biện pháp này nhằm buộc cha mẹ phải suy nghĩ và thay đổi hành vi của mình. Trong khi đó, theo pháp luật Việt Nam, ngay cả khi cha mẹ bị kết án về hành vi xâm phạm đến tính mạng, sức khỏe, nhân phẩm, danh dự của con chưa thành niên cũng chỉ đặt ra vấn đề về hạn chế quyền.

Trong những năm gần đây, ở Việt Nam đã xảy ra không ít vụ việc cha mẹ bị kết án vì tội hành hạ, ngược đãi hay xâm hại tình dục của con chưa thành niên. Có thể kể đến một số vụ việc như trường hợp người cha là Nguyễn Tấn Tài (Bà Rịa - Vũng Tàu) đã 41 lần xâm hại tình dục đối với hai con gái ruột của mình [6]; hay trường hợp người mẹ là Nguyễn Thị Lan Anh đã cùng với Nguyễn Minh Tuấn hành hạ, đánh đập con của mình là cháu M.M.3 tuổi như bắt quỳ trong chậu nước, dùng kim châm vào tay, đánh vào đầu, vào mặt cháu bé [7]. Với những hành vi nói trên, nếu chỉ hạn chế quyền của cha mẹ đối với con là chưa phù hợp với tính chất nghiêm trọng của hành vi mà người cha và người mẹ đã gây ra, cũng như những tổn thương nghiêm trọng về sức khỏe và tinh thần mà đứa trẻ phải gánh chịu. Do đó, sự thiếu vắng quy định về tước quyền của cha mẹ

trong pháp luật Việt Nam hiện nay là một điểm hết sức thiếu sót.

Vì vậy, việc ghi nhận về tước quyền của cha mẹ đối với con chưa thành niên trong pháp luật Hôn nhân và Gia đình hiện nay là thực sự cần thiết nhằm bảo vệ con chưa thành niên, cũng như giúp người cha người mẹ nhận thức được mức độ, tính chất nghiêm trọng của hành vi mà họ đã gây ra để có sự thay đổi phù hợp. Theo đó, bên cạnh các quy định về hạn chế quyền của cha mẹ đối với con chưa thành niên, pháp luật Hôn nhân và Gia đình nên bổ sung thêm các quy định về tước quyền của cha mẹ. Với các căn cứ như bị kết án về một trong các tội xâm phạm tính mạng, sức khỏe, nhân phẩm, danh dự của con với lỗi cố ý hoặc có hành vi vi phạm nghiêm trọng nghĩa vụ trông nom, chăm sóc, nuôi dưỡng, giáo dục con; xúi giục, ép buộc con làm những việc trái pháp luật, trái đạo đức xã hội; cha mẹ có lối sống đồi trụy, cần xem xét đưa vào các trường hợp tước quyền của cha mẹ thay vì hạn chế quyền của cha mẹ như trong quy định của Luật Hôn nhân và Gia đình hiện nay. Đồng thời, bổ sung thêm một số các trường hợp có thể tước quyền của cha mẹ như cha/mẹ bị kết án về hành vi xâm phạm đến tính mạng sức khỏe, nhân phẩm, danh dự những người con khác của họ; cha mẹ bị nghiện ma túy hay nghiện rượu mãn tính. Bên cạnh đó, quy định cụ thể về trình tự, thủ tục tước quyền của cha mẹ cũng như hậu quả pháp lý của việc tước quyền của cha mẹ. Ngoài các quyền như quyền trông nom, chăm sóc, nuôi dưỡng; quyền đại diện cho con... các quyền khác của cha mẹ cũng nên xem xét tước bỏ như quyền thừa kế, quyền được cấp dưỡng từ con khi con đã thành niên. Ngoài ra, vấn đề về khôi phục quyền của cha mẹ cũng cần được đặt ra trong những trường hợp cụ thể.

4. Kết luận

Với thực tiễn ở Việt Nam hiện nay, vấn đề tước quyền của cha mẹ cần thiết được ghi nhận trong pháp luật Hôn nhân và Gia đình, nhằm bảo vệ con chưa thành niên khỏi những hành vi ảnh hưởng nghiêm trọng đến tính mạng, sức khỏe và tinh thần. Pháp luật về Hôn nhân và Gia đình cần bổ sung quy định về tước quyền của cha mẹ với các nội dung cơ bản bao gồm: căn cứ tước quyền của cha mẹ; quyền yêu cầu; hậu quả pháp lý đối với việc tước quyền của cha mẹ; và khôi phục quyền của cha mẹ ■

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Bộ luật Dân sự của Cộng hòa Pháp (Phiên bản có hiệu lực từ ngày 01/08/2020).
2. Bộ luật Gia đình của Cộng hòa Liên Bang Nga năm 1995 sửa đổi, bổ sung năm 2023.
3. Bộ luật Dân sự của Nhật Bản (sửa đổi, bổ sung năm 2011).
4. Quốc hội (2014). Luật Hôn nhân và Gia đình Việt Nam năm 2014.
5. Đại hội đồng Liên Hợp quốc (1989). Công ước Liên Hiệp quốc về Quyền trẻ em năm 1989.
6. Phúc Thái (2022). Bắt tạm giam cha ruột hơn 40 lần xâm hại tình dục 2 con gái. Truy cập tại <https://congty.vn/bat-tam-giam-cha-ruot-hon-40-lan-xam-hai-tinh-duc-2-con-gai-207406.html>
7. T. Nhung (2021). Góc khuất đau lòng vụ mẹ cùng cha dưỡng hành hạ bé 3 tuổi chết ở Hà Nội. Truy cập tại <https://vietnamnet.vn/goc-khuat-dau-long-vu-me-cung-cha-duong-hanh-ha-be-3-tuoi-chet-o-ha-noi-723144.html>

Ngày nhận bài: 18/9/2023

Ngày phản biện đánh giá và sửa chữa: 4/10/2023

Ngày chấp nhận đăng bài: 18/10/2023

Thông tin tác giả:

TS. NGUYỄN THỊ PHƯƠNG THẢO

Khoa Luật Kinh tế, Trường KHXH&NV - Trường Đại học Vinh

THE NEED TO RECOGNIZE THE DEPRIVATION OF PARENTAL RIGHTS IN VIETNAM'S LAW ON MARRIAGE AND FAMILY

● Ph.D **NGUYEN THI PHUONG THAO**

Faculty of Economics and Law,

School of Social Sciences and Humanities, Vinh University

ABSTRACT:

Deprivation of parental rights is a measure enforced by the state to protect children from acts of their parents that seriously harm their lives, health, and spirit. Although this measure has been regulated in the laws of many countries, it has never been recognized in Vietnamese law. This study analyzed the provisions of some countries on the deprivation of parental rights and pointed out the need to recognize this measure in current Vietnamese law.

Keywords: deprivation of rights, marriage and family, law.